

ՄԱԳՆԻՍՍԱԿԱՆ ԲՈՒՆ

EXPROTISME

(Շար. տես էջ 519)

ԱՆՇՈՒՇՏ ամէն ոք կը հետաքրքրուի գիտնալ՝ թէ արդեօք գիտնական ժողովա- կանաց վրայ ինչ ազդեցութիւն բրած են ելը- մօնփրէյի և Պէրնհայմի իրարու հակառակ ճառախօսութիւնքն. բայց դժբաղդաբար ան- ծանօթ է այդ Այսլափ միայն ստոյգ է՝ որ թելադրութեան պաշտպանն Պէրնհայմ իրեն զաղափարաց վրայ անշարժ մնաց, և առ նա ուղղուած ո՛ր և հակամտօնութիւն զինքը չկրցաւ խախտել իւր գաղափարէն:

Եւսմին 1892 տարիի ամսոյն մէջ, Գո- ռոննիէ՛ Նանսիի քաղաքական հիւանդանոցը գնաց Պէրնհայմի ընկերակցութեամբ, և հա- րուցուց Պէրնհայմի թէ արդեօք միշտ նոյն կարծեաց վրայ է՝ իբր թէ ամէն քնածին կերպեր կը վերածուին թելադրութեան. իսկ սա պատասխանեց. « Խնդիրը լուսոյ նման պայծառ է, ամենեին տարակոյս չկայ »: — Գորոննիէ անոր հակառակորդաց մի քանի հակառակ փաստերը առարկեց իրեն, և ի մասնաւորի փիղրէյի դրօշմէնը ու փորձերը քնածին գօտիններու վրայ. « Քնածի՛ն գօտի- ներ, աշխուժով մը պատասխանեց նա, ա- նոնք ալ թելադրութենէ կը ծագին. ահա հիմա ընդի որչափ որ կ'ուզես անոնցմէ ա- ռաջ բերեմ. եկո՛ւր ինծի հետ »: Ապա զինքը առարաւ թոքախտէ բնուած երիտասարդի մը անկողնոյն ըով: Սկսաւ հիւանդին գլխուն զանազան կէտերը շօշափել մատովը. հիւան- ղին վրայ նոր երեւոյթ մը չտեսնուեցաւ. — ապա ըսաւ՝ թէ « Ծնօտից աջ կողմը պիտի գալնիմ մեղմով, և հիւանդը անմիջապէս պի- տի քնանայ »: Եւ յերաւի հազիւ մատը դրաւ՝ երիտասարդը հիւանդն ուղղադարձութեան մէջ ինկաւ: Քանի մը վայրկեան վերը աւելցուց:

« Հիմա աջ ծնօտը պիտի շօշափեմ, և մեր քնացող հիւանդն վայրկեանի մէջ պիտի արթննայ », և իբօք վայրկեանի մը մէջ արթննա- ցաւ: Սակայն դիտելու արժանի կէտ մ'ալ այս է՝ որ Պէրնհայմ այս առաջին փորձէն ետքը, առանց բառ մը արտասանելու՝ պար- զապէս մատը հիւանդին մարմնոյն նախ աջ՝ ապա ձախ ո՛ր և է կողմը զպցընելով ջուռն առաջ կը բերէր և կ'արթնցընէր: « Ահա, ըսաւ, այսպէս առաջ կու գան քնածին գօ- տիք, որոնք իմ կարծեացս բնաւ չեն հա- կառակիր »: Եւսոյ զուր բանալով ինծի որպէս զի սրահէ մը անցնինք միւս սրահը, սուր միանգամայն անկեղծ, այլ և կիրթ կե- րպով մը կ'իտանայն ըսաւ. « Մագնիսական քնոյ վրայ բնաւ տեղեկութիւն չունին. — Պէրնհայմ սոսկ թելադրութեան պաշտպան է, և այդ դաշտին վրայ նա անխախտ կը կենայ »:

Առ այժմ՝ չենք ուզեր հոս խորագոյնս քննել մագնիսացընելու զանազան կերպերուն մէջ եղած յարաբերութեանց խնդիրը, որոյ վրայ յառաջիկայս խօսելու տալիս պիտի ու- նենանք. սակայն կրնանք գէթ ցուցընել ի- մասնոց զանազան կարծեաց հետեանքը, այսինքն՝ այն կէտերը յոր կը միաձայնին, և զնահատել անոնց փաստերուն արժէքը՝ զորս կը բերեն ի նպաստ իրենց իւրաքան- չիւր կարծեաց:

Նախ և առաջ հարկ է խոստովանիլ՝ որ ելերմօնփրէի՝ մագնիսական քնոյ Համազգային ժողովոյն մէջ՝ հակառակ Պէրնհայմի բերած վերոյիշեալ առաջին փաստն բոլորովին ան- հիմն է: Այժմ, շատերուն համար ընդունելի է այդ փաստն, և անթիւ մտքերու վրայ ալ ապահովութիւն կ'ընէ. և ապահովապէս այս պատճառաւ ելերմօնփրէ իւր ճառախօսութեան սկիզբը դրաւ այդ փաստը բաւական ճար- տարութեամբ մը. այսու հանդերձ հաստա- տուն փաստ մը չէ այն: Որովհետեւ Լիլի ի- մասնուն ուսուցիչն յիշեցընելով իւր ի նանսի պաշտօնակցին՝ անասնոց մագնիսանալուն

յայտնի իրողութիւնը, իրեն կը հարցընէր յաղթական կերպով մը՝ թէ «անասնոց մասին կրնայ ըլլալ թելադրութիւն»։ Եւ ինքնիւրեն ստորգ համարելով որ իւր այս հարցման ժխտական պատասխան պիտի ընդունի, կը հետեցընէր. «ուրեմն բաց ի թելադրութենէ կրնայ քնացընելու ուրիշ կերպ մ'ալ ըլլալ»։ Սակայն Պէրնէյայի կողմանէ այդ կամ ոչ պատասխանելու հարկ չկայ, այլ Կէրմոնփրէի առջև դնելու է կը գանգաւանէ. այո՛, այս գանգաւանութիւնն պարզ է միանգամայն և հաստատուն։ — Կը հարցընես թէ անասնոց նկատմամբ կրնայ ըլլալ թելադրութիւն։ — Կը պատասխանեմ. եթէ րեւադրաբէն ըսելով կը հասկընաս գաղափար մը, ընդհանուր ըմբռնումն, օրինակ իմն քնոյ ընդհանուր գաղափարը, կ'ընդունիմ որ անասնոց մասին թելադրութիւնն անկարելի է. — իսկ եթէ րեւադրաբէն կարելի է հասկընալ միայն պատկեր մը, քնոյ պատկերը, կը հաստատեմ որ անասնոց նկատմամբ ես կրնայ ըլլալ թելադրութիւնն. վասն զի անասնոց մէջ երեակայութիւն կայ¹, հետեալ բար կրնան իրի մը պատկերն ունենալ իրենց մէջ, թէպէտ անբան ըլլալով, այսինքն զուրկ ի մտաց, չեն կրնար ընդհանուր գաղափարներ ունենալ։ Արդ թելադրութեան համար կը բաւէ քնոյ պատկերն. վասն զի քնացընողը չէ քնոյ վերացական ընդհանուր գաղափարը, այլ քնոյ պատկերը։ Կէրմոնփրէի փաստին մէջ կամ այս հոգեբանական սխալը կայ՝ իբրեւ թէ քնոյ պատկերն չէ քնացընողն, այլ անոր գաղափարն, և կամ ուրիշ նոյնպէս հոգեբանական սխալ՝ իբրեւ թէ անասնունք չեն կրնար քնոյ պատկեր մը ունենալ։

Անասնոց արուեստական կերպով քնանալուն նկատմամբ Կէրմոնփրէի ըրած առարկութեան մեր այս պատասխանն՝ կրնայ յայտնապէս լուծել եւ պզտիկ տղոց քնոյ մասին եղած դժուարութիւնը։ Վասն զի, ասոնք եւ ունին երեակայութիւն, — կ'երազեն,

ուստի կարելի է մասնաւոր միջոցներով անոնց երեակայութեան մէջ քնոյ քիչ շատ պայծառ պատկերը առաջ բերել, որով քնանան։

Կէրմոնփրէի յիշած միւս իրողութեանց մէջ մեծ զօրութիւն մը չի տեսնուիր, այսինքն թէ փորձով տեսնուած է՝ որ ոմանք քնացեր են ծնծղայի յանկարծական ձայնով։ Վասն զի ո՞վ ըսաւ՝ թէ այդ կինը առաջին անգամ կ'իյնայ այն վիճակին մէջ՝ այսպիսի զգացողութենէ ազդուելով։ Դարձեալ՝ ո՞վ կը հաւատտէ՝ թէ նա առաջին անգամ որ այդ վիճակի մէջ ինկեր է, կանխաւ իւր երեակայութեան մէջ իրարու հետ չէր կապած այդ զգացողութիւնը, այս ինչ գէպը և քնոյ պատկերը, գուցէ առաջնութիւն տեսնելով, լսելով, կարողով կամ երազելով բան մի։ Եւ ենթադրենք թէ այս բաժնիս տեղի չէ ունեցած, սակայն ո՞վ կ'ապահովցընէ զմեզ՝ որ այն յանկարծական ձայնին, առկէ յառաջ եկած ջղային զգացման, քնոյ պատկերին և ասոր արգասիք՝ քնոյ փափաքին մէջ յանկարծական խառնուրդ մ'առաջ եկած չէ։ Երեակայութիւնն սրճափ արգասաւոր, սրճան տարածանակ է և սրճակ երազաստոր։

Մագնիսական քնոյ պատահաբայ վրայ հիմնել փաստին կամ պատճառաբանութեան գալով, առանց տատամսելու կը հաստատենք՝ որ սխալ ենթադրութեան վրայ հիմնուած փաստ մ'է։ Վասն զի, Կէրմոնփրէ այս փաստին մէջ այնպէս կ'ենթադրէ՝ իբրեւ թէ րեւադրաբէն ըլլայ այնպիսի գործողութիւն մը՝ յորում կամքն կ'ուզէ մտաց հետ խորհրդակցելով, անթերի կերպով ճանչնալ ըլլալիքը՝ իբր թէ այս կամ այն արգասիքն առաջ պիտի գայ, զուգակցութեամբ շատ մը պատահաբայ՝ որը այդ արգասիքն կրնան գալ յառաջ։ Այլ մեծապէս կը սխալի. որովհետեւ թելադրութեան համար կը բաւէ՝ որ քնոյ պատկերն ըղեղին մէջ արթնայ կամ մագնիսացընողին կամ ո՞ր և է առարկայի ձեւը, և կամ այս ինչ տրամադրութեամբ քնոյ ենթարկելի անձին։ Պէրնէյայի հետեւալ խօսքերը յիշենք. «Ենթադրելով վրայ ազդելն և անոր ըղեղին մէջ քնոյ գաղափարը (այսինքն պատկերը, վասն զի

1. Հ.մ.մ. Միլեի ընթացք իսկաստասիրոս. քաւմ. 2. Ե. Սիրուսեան. 1899. Վենետիկ, էջք 284, 337։

րդեղին մէջ գաղափարներ չեն կրնար ըլլալ թափանցել տալն է բուն գործը¹»։ Եթէ պատկերը ձևանայ, հետևաբար ըստ այնմ լաւ կամ չափ հետեանքները կը պարզուին քնացող անձին վիճակին համեմատ։ Պէրնհայմի կարծեաց հակառակ այս ամենայն առարկութիւնը որչափ ալ զեղեցիկ և ճարտար կերպով ներկայանան, վնաս կան չեն։

— Ուրեմն, կրնայ ոք ըսել ինձ. Համբուրգը ես որ թելադրութիւնն է ամենայն ինչ, և թէ բաց ի թելադրութիւնն չիք այլ ինչ, և թէ «թելադրութիւնն է բանալի ամենայն մագնիսական երևութից»²։

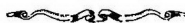
— Ոչ. — Սակայն կը յաւելում. ինձ թուի թէ Պէրնհայմի դէմ եղած առարկութեանց և ոչ մին անուժանելի է. — բայց միւս կողմանէ ալ գիտեմ որ անոր կարծիքն ալ այն բացարձակ կերպարանաց ներքոյ՝ յորում կը ներկայացնէ զայն, բացարձակ կերպով կատարելապէս ապացուցուած չէ։ Որովհետև Պէրնհայմ յայտնապէս կ'ապացուցանէ թէ միայն թելադրութեամբ կարելի է ձեռք բերել այն երևոյթները՝ որոնք այս կամ այն միջոցներով առաջ կու գան. բայց նա ունի՝ փաստ մը կամ պատճառ՝ որով բռնադատուինք հաստատելու թէ թելադրութեան զատ ո՛ր և է կերպ կամ միջոց չի կրնար մագնիսական ջուն առաջ բերել։ Այս կէտը

ապացուցանելը չենք տեսած, և ոչ իսկ զայն ապացուցանելու ջանքը տեսնը ենք։ Ուստի տարակոյս մը կը մնայ յիս այդ մասին. և թէպէտ Պէրնհայմի այս կէտին վրայ դրածները կարգացի, բայց իրեն կարծեաց վրայ համարումն անխախտ կերպով չ'ստատատուեցաւ³։

Այսու հանդերձ Պէրնհայմ գերազանց կերպով բացատրեց թելադրութեան գաղափարը մագնիսական ջնոյ երևոյթներուն մէջ. և իրեն կարծիքը կամ գաղափարը լաւ բմբռնելէ յետոյ՝ կատարելապէս կ'ըմբռնենք ևս որ՝ թէ և մագնիսացնելու զանազան կերպերը իբրև նշան պէտք չէ շփոթել թելադրութեան հետ, սակայն այդ կերպերն այնչափ օտար չեն թելադրութեան որ չկարենան միանալ անոր հետ, անոր տալու կամ անկէ առնելու համար ազդեցութեան առաւելութիւն մը։ Այս կէտին մէջ ամենքն ալ համաձայն են⁴։ Առ այժմ այս մասին աւելին ըսել կա. բնոր չենք համարիր. ուստի անցնինք մեր երկրորդ խնդրոյն, կրնայ ամենայն ոք քննարկել։

Շարայարելի

Հ. Ս. ՍԱՐԵԱՆ

ԳԵՂԵՑԿԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

(Շար. տես յէջ 371)

ՊՐԱԿ

ԵՆԹԱԿԱՅԱՅԱՆ ՈՒՍՈՒՄԵԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ ԳԵՂԵՑԿԻՆ

ԱՆԳՈՐՈՒՄԱՆ աշխարհին հետ բազմաթիւ, զեղեցկութեան տարերքը, հոս աւելի նոր և աւելի բարձր նկարագրով մը կը ներկայանան ընդ։ Ձեւերու խառնութեան կը յաջորդէ շնորհալից գծերու ազատութիւն մը որով այն ձեւերուն թիւը յանձնուի կը բազմանայ, գոյնն աւելի փայլ և մանաւանդ աւելի արուեստ ունի իր երկինքերին զուգարութեանց և հակադրութեանց մէջ, շարժումն և ձայնը թէև տակաւին զգացման և ազատ կա-

1. Premier Congrès international de l'hypnotisme, էջ 85։

2. Bernheim, *De la suggestion*, և այլն. էջ 134։

3. Նանսիի մէջ թուի թէ Պէրնհայմի ամէն պաշտօնակիցք իրեն համակարծիք չեն։ Օրինակ իմե Պոնի այսպէս կը գրէ. «Պէրնհայմ ասիկ թելադրութեան պաշտպան է և այդ կարծեաց վրայ անշարժ կեցել է, մինչդէռ Լիէպոլ շուռ աւելի անդին կ'անցնի, իսկ ես համապատասխան եմ որ թելադրութիւնն չի բացատրեր ամէն բան և թէ կայ մի այլ ինչ»։ *Le sonnambulisme provoqué*, էջ 290։ — Հետաքրքրական է և այդ կարգով Օբորովիի հետեւեալ մատենին մէջ. *De la suggestion mentale*, էջ 382։

4. Dr. von Schrenök-Notzing, *Ueber suggestio- und suggestive Zustände*, էջ 2։